

Langs het **Marker-** **en IJmeer** kan je de horizon nog zien...

Stichting Verantwoord Beheer IJsselmeer bundelt alle krachten die zich inzetten voor de natuur in het grote open water bij de Randstad. Er is veel te doen. De waterkwaliteit is belabberd en talloze bouwprojecten bedreigen de weidsheid en de onbedorven horizon van IJmeer en Markermeer. **DOOR MARION DE BOO**

IJsselmeer, Markermeer, maar ook het IJmeer en de Gouwzee hier op de foto bij Volendam zijn bijzondere waterplassen. Hun verre, gave horizon, hier met het eiland Marken, mag niet verloren gaan. **FOTO: FRITS VAN DAALEN/FOTO NATURA**

Langs het Marker- en IJmeer raak je niet snel uitgekeken. Pak de veerpont naar Pampus, een half uurtje varen vanaf het Muiderslot. Een bezoek aan het beroemde eiland met zijn fraai gerestaureerde fort is een bijzondere belevenis. Of maak eens een fietstocht over de slingerende Zuiderzeedijken. Langs dromerige plaatsjes als Durgerdam en Uitdam fiets je naar het eiland Marken.

Van Marken kun je in het zomerseizoen de oversteek maken naar Volendam. In de oude Zuiderzeestadjes getuigen de grote pakhuizen van een rijk handelsverleden. En langs de Waterlandse kust herinneren de vele dijkdoorbraken aan een eeuwenlange worsteling met het water. Staande op de dijk kun je het water van Waterland en die grote waterplas van het Markermeer

tegelijk overzien. De waterkant trekt niet alleen zeilers en andere watersporters, maar ook veel vogelaars. Met wat geluk ontdek je hier de zeldzame krooneend, in de Gouwzee zitten in de herfst enkele honderden exemplaren. Jammer genoeg is de waterkwaliteit van het Marker- en IJmeer de laatste jaren nogal achteruitgegaan. De natuur lijdt daaronder. Van de groepen van tienduizenden kuifeenden en tafeleenden, die onder water naar driehoeksmosselen zochten, is weinig over. De meren zijn door opwervend slib steeds troebeler geworden. Maar er is ook goed nieuws te melden.

Nieuwe natuur voor strandplevieren en ringslangen

De Kinseldam of Hoeckelingsdam, een eilandje voor de kust van Durgerdam, dat in 2002 is opgespoten ter compensatie voor de verloren natuur bij de aanleg van de nieuwe woonwijk IJburg, is bij Amsterdamse vogelaars favoriet. De eerste jaren zag je op het kale terrein tal van pioniersoorten, zoals kluten, dwergsterns en strandplevieren. Naarmate de Kinseldam meer begroeid raakt, komen er andere soorten broeden.

Er zitten grote kolonies kokmeeuwen, visdiefjes en kleine mantelmeeuwen en zelfs de zeldzame zwartkopmeeuw broedde er in 2009 met maar liefst 220 paar. Regelmatig helpen vogelaars Staatsbosbeheer om het eiland kaal te maken, zodat het niet in een wilgenbos verandert. En er zijn ganzen, die hier slapen en broeden en al grazend het terrein gedeeltelijk open houden. Een ander aantrekkelijk natuurgebied is de Vijfhoek bij Diemen, ook wel bekend als het voormalige PEN-eiland. In kleine waterplasjes broedt de dodaars. De nieuwe woonwijk IJburg heeft zijn eigen natuurwaarden. Regelmatig kun je hier ringslangen zien. Er nestelen al minstens zes verschillende vleermuissoorten en in het heldere water tussen de wooneilanden wemelt het van de waterplanten.

Vijf organisaties samen voor het IJsselmeer

Voorgaande voorbeelden laten zien dat er allerlei maatregelen denkbaar zijn om de natuur in het Marker- en IJmeer vooruit te helpen. Zulke investeringen zijn de moeite meer dan waard. Vogeleilanden zoals de

Flos Fleischer geeft leiding aan de VBI, waarin de IJsselmeervereniging, Landschap Noord-Holland, It Fryske Gea, Het Flevo-Landschap en de Waddenvereniging hun krachten gebundeld hebben. **FOTO: KATINKA KRUGSMAN**

Marker- en IJmeer

Kinseldam bij Durgerdam en de Kreupel bij Andijk (zie achterpagina) betekenen voor de natuur een enorme verrijking. Vooroevers zorgen voor geleidelijke overgangen van land via ondiep water naar dieper water. Er ontstaan luwe plekken waar vissen eieren afzetten. Vogels vinden er extra broedgelegenheden en bovendien dragen vooroevers bij aan de dijkbescherming. Om de natuurbelangen rond het IJsselmeer te beschermen is in 2005 de Stichting Verantwoord Beheer IJsselmeer (VBLJ) opgericht. "Dat gebeurde op initiatief van de toenmalige Vereniging tot Behoud van het IJsselmeer, die zich nu IJsselmeervereniging noemt," vertelt VBLJ-directeur Flos Fleischer. "Zij waren klein en zochten samenwerkende partners om een sterker geluid te kunnen laten horen en kennis over het IJsselmeer te bundelen."

In de VBLJ werken nu vijf organisaties samen: de IJsselmeervereniging, Landschap Noord-Holland, It Fryske Gea, Stichting Flevo-landschap en de Waddenvereniging. Flos Fleischer, een rasechte Amsterdamse, heeft altijd veel op het grote open water in het IJsselmeergebied gezeild en werkt vanaf 2006 als directeur bij de VBLJ. "Dit zijn belangrijke, internationaal erkende natuurgebieden, waar trekvogels komen ruïen, eten en rusten," vertelt ze.

"Daarom zouden wij graag zien dat die meren beheerd worden als één groot, samenhangend watersysteem. Als we grotere openingen in de Houtribdijk maken, die bij noodweer tijdelijk dichtgaan, kunnen vissen makkelijker van het ene meer naar het andere trekken. En in de Afsluitdijk zou een zoet-zoutverbinding moeten komen, zodat er in het IJsselmeer een brakke zone komt. Zo'n geleidelijke overgang van zout naar zoet is waardevol voor de natuur, vooral voor trekvis."

Mogen historische stadjes verdwijnen achter hoge dijken?

Maar het huidige Rijksbeleid gaat precies de andere kant uit. Volgens het concept Nationaal Waterplan dat de afgelopen zomer ter inspraak lag, moet het waterpeil in het Marker- en IJmeer laag en stabiel blijven. Het IJsselmeerpeil stijgt juist mee met de zeespiegel, die de komende jaren zal stijgen. Zo kan men het overtollige water van het IJsselmeer zo lang mogelijk blijven lozen op de Waddenzee, zonder pompen of gemalen. "Wij vinden die plannen heel onlogisch!" zegt Fleischer. "Dat voornemen om het hele IJsselmeer te verdelen in twee meren met ieder een eigen peil staat haaks op ons pleidooi om die grote wateren meer samenhang te geven in één groot watersysteem. Voor de natuur is het juist veel beter als er meer uitwisseling

van water komt tussen de Randmeren, het Marker- en IJmeer, het IJsselmeer en de Waddenzee."

Waterschappen doen tegenwoordig steeds meer moeite om voor meer waterberging in hun eigen gebieden te zorgen als buffer voor droge tijden. Daardoor zal de landbouw in de toekomst minder afhankelijk worden van extra aanvoer van IJsselmeerwater in warme zomers.

Als het waterpeil in het IJsselmeer omhoog gaat, zoals de commissie-Veerman vorig jaar bepleitte, dan zullen ook de IJsselmeerdijken flink omhoog moeten. Historische Zuiderzeestadjes verdwijnen met hun waterfront achter hoge dijken. "Al met al zijn de voorgestelde maatregelen voor het IJsselmeer erg ingrijpend in ecologisch, economisch en cultuurhistorisch opzicht," vindt Flos Fleischer.

Liever vooroevers met veel natuur

Volgens de VBLJ-directeur zijn er heel veel mogelijkheden om de natuur te helpen. De aanleg van vooroevers kan dijken beschermen tegen harde en hoge golfslag. Nieuw is ook de gedachte dat het niet zo erg is als er bij storm wat water over de dijken slaat. "Belangrijk is dat de dijken zo sterk zijn gemaakt dat ze niet van achter afkalven en doorbreken," zegt Flos Fleischer. "Dan hoeven de dijken minder omhoog. Bij de Afsluitdijk zijn zulke ideeën uitgewerkt, maar langs de kust van Noord-Holland pakt men de dijkverzwaring traditioneler aan."

Tegenover de aanleg van vooroevers zijn veel Noord-Hollanders wat terughoudend. "Logisch," vindt Flos Fleischer. "Mensen zijn bang dat opschietend wilgenbos straks het uitzicht vanaf de dijk op het grote open water verstoort. Maar je hoeft het niet heel massief en grootschalig aan te pakken. En je kunt zo'n vooroever ook onder water aanleggen als je de dijken wilt beschermen."

Ontelbare watervogels zijn afhankelijk van de waterkwaliteit van Markermeer en IJsselmeer. Onder andere de dodaars, het kleinste fuitje van Nederland, dat 's winters graag het grote water opzoekt. FOTO: ADRI HOOGENDIJK/FOTO NATURA

De Kinseldam of Hoeckelingsdam bij het Kinselmeer is een geslaagd project. Zo broedden er afgelopen zomer 220 paar van de zeldzame zwartkopmeeuwen. FOTO: WIL MEINDERTS/FOTO NATURA

Opwarrelend slib in IJmeer en Markermeer

Zoals gezegd, de laatste jaren gaat het niet goed met de natuur in het Marker- en IJmeer. Soorten als spiering en driehoeksmossel, belangrijk voedsel voor allerlei vogels, zijn sterk achteruitgegaan. Mogelijk heeft de spiering last van het opwarmende water. Bovendien wordt het ondiepe water steeds troebeler, doordat de wind steeds meer slib van de kleibodem opwerft. Flos Fleischer loopt naar een grote luchtfoto aan de wand van haar kantoor. "Kijk, je kunt die vertroebeling duidelijk herkennen aan dat groene, wolkerige in het Marker- en IJmeer. Het IJsselmeerwater toont veel helderder en daar gaat het ook beter mee." De gevolgen van de vertroebeling zijn ingrijpend. Waterplanten verdwijnen, mosselen raken onder een dikke laag slib bedekt en daardoor vinden kuif- en tafeleenden minder voedsel. Ook visetende vogelsoorten vinden minder voedsel. "Bijna het hele IJsselmeergebied is een Natura 2000 gebied," zegt Fleischer. "Dat betekent dat Nederland in Europees verband de plicht heeft om de natuur hier in stand te houden en te

beschermen. Het Marker- en IJmeer heeft grote betekenis voor tal van vogelsoorten die hier komen rusten en ruïen of voedsel zoeken op hun internationale trekroutes." Eerste noodzaak is de aanpak van het rondwarrelende slib. Er is wel eens geopperd om grote matten op de waterbodem te leggen, maar daarvoor is het meer veel te groot. Andere ideeën zijn rondrijvende slibvangers met een soort gordijnen waarin het slib blijft hangen. En op luwe plekken, zoals in de Gouwzee, wordt het water ook helderder. Het nieuwste plan is een 'oermoeras' langs de Houtribdijk als nieuw natuurgebied en 'bezinkbak' voor overtollig slib.

Nieuwe jachthavens, een grote brug en woonwijken

Intussen zijn er tal van plannen voor verdere verstedelijking van het landschap rondom het Marker- en IJmeer. Er zijn voorstellen voor nieuwe jachthavens en woonwijken in het water. Zo willen Amsterdam, Almere en Lelystad graag luxe woningen bouwen op eilandjes buitendijks. Alleen al de 'Schaalsprong Almere' moet in de toekomst in zo'n 60.000 nieuwe woningen voorzien.

En omdat de vele forenzen steeds vaker vast staan in files rond Amsterdam wil Almere ook graag een betere openbaar vervoerverbinding via Amsterdam naar Schiphol, liefst via een brug over het water. Tegenstanders wijzen er echter op dat het grote open water dan een heel ander aanzien krijgt. Bovendien draagt zo'n brug bij aan nog meer ecologische versnippering. "Allerlei natuur- en milieuorganisaties vinden dat Almere heel goed aan de oostkant kan uitbreiden," zegt Flos Fleischer. "En als mensen graag aan het water willen wonen, kun je dat water ook in de polder binnenhalen. Dan hoeft je niet in een Natura 2000 gebied te bouwen. En waarom zou elke gemeente zijn eigen jachthaven moeten uitbreiden? Ze kunnen veel beter samenwerken! Je moet dat grote, open water respecteren en in zijn waarde laten. Daarom laat VBLJ haar stem horen tegen deze plannen. Niet alleen vanwege de natuurwaarden. Die openheid en weidsheid zijn zo iets unieks. Waar anders kun je in de drukke Randstad de horizon nog zien? Wij Nederlanders leven ten slotte met water. Dat voel je nergens sterker dan hier aan de oever." ●

